

TÜRKİYE-SUDAN İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM

Dr. Serhat Orakçı

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Orakçı, Serhat. “Türkiye-Sudan İlişkilerinde Yeni Dönem”. İNSAMER 17.06.2021.

 Analiz

Sudan’ın içinde bulunduğu istikrarsızlık ve belirsizlikler dolayısıyla Türkiye-Sudan diplomatik ilişkileri son iki yıldır durgunluk evresinde seyrediyor. Ancak siyasi alandaki durgunluğa rağmen insani yardım ve kalkınma gibi alanlarda Türkiye Sudan’a desteğini sürdürürken iki ülke ticaret hacmi de yükselme trendini sürdürüyor. Son günlerde ise iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerde yaşanan durgunluğu aşmak adına karşılıklı adımların atılmaya başlandığına şahit oluyoruz. Geçici hükümet yapısında yer alan Sudan Egemenlik Konseyi Başkan Yardımcısı Muhammed Hamdan Dagaló’nun Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay’ın daveti üzerine Türkiye’yi ziyaretinin ardından önümüzdeki günlerde de başka ziyaretlerin gerçekleşmesi söz konusu.

2019 yılında Ömer el-Beşir iktidarının sona ermesi akabinde Sudan yeni bir yola girerken ülkenin dış ve iç politikasında da yeni düzenlemeler

gerçekleşti. Hatta bu durum nedeniyle Sudan’ın eksen kayması içinde olduğu yorumları basında sıkça yer aldı. 2019 yılından bu yana gerçekleşen gelişmelere kısaca bakıldığında, Sudan en başta ABD’nin teröre destek veren ülkeler listesinden çıkartıldı; bunun karşılığı olarak da İsrail ile ilişkilerini “normalleştirme” adımı atmayı kabul etmek zorunda kaldı. Sudan tarafı yeniden gözden geçirileceğini beyan etmekle birlikte Rusya ise Sudan’ın Port Sudan Limanı’nda bir donanma üssü kurmaya yönelik girişim başlattı.¹ Beşir sonrası dönemde Almanya ve Fransa gibi ülkelerle IMF, Sudan’ın borçlarının silinmesinde rol oynayarak ülkenin 60 milyar dolar civarındaki borçlarının ödenmesi ve bazı yeni yatırımların başlatılması adına peş peşe adımlar attılar.

Sudan açısından bir diğer önemli gelişme ise, bölgesel sorunları aşmak için 3 Ekim 2020’de Juba’da imzalanan barış anlaşması oldu.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Çad ve Güney Sudan'ın garantörlüğünü üstlendiği anlaşma sayesinde 2003 yılından bu yana Darfur'da ve 2011 yılından bu yana da Mavi Nil ve Güney Kurdufan'da devam eden çatışmaların bitirilmesi ve kapsamlı bir ateşkes ve normalleşme şartları için imzalar atıldı. ABD, İngiltere ve Norveç üçlüsü anlaşmadan duydukları memnuniyeti dile getirdiler. Juba Anlaşması birçok yönüyle önümüzdeki dönemde Sudan'ın nelerin beklediğinin ve nasıl bir Sudan'ın ortaya çıkabileceğinin bazı ipuçlarını vermesi bakımından önemli bir metin o yüzden biraz daha yakından bakmakta fayda bulunuyor.

Anlaşma öncelikli olarak çatışma yaşanan bölgelerdeki siyasi elitlerin Hartum ile politik entegrasyonunu öngörüyor. Bunun yanında aktif silahlı güçlerin Sudan güvenlik sistemine entegre edilmesini ve aynı zamanda dezavantajlı bu bölgeler için kalkınma fonlarının oluşturulmasını ve altyapı projelerinin gerçekleştirilmesini hedefliyor. İlâveten farklı kültürel grupların kültürel aidiyetlerini korumalarına, bu minvalde eğitim almalarına ve dillerini konuşabilmelerine de imkân veriyor. Açıkça ilan edilmese de Juba Anlaşması'na göre Sudan'ın din devleti çizgisinden uzaklaşması gerekiyor; çünkü anlaşma maddeleri arasında dinî kurumların devlet kurumlarından ayrılmasının gerekliliği defalarca vurgulanıyor. Bunun yanında çatışma bölgelerinin Hartum ile siyasi ve ekonomik entegrasyon içinde olması ve yeni bir anayasa yapım sürecinin başlaması da söz konusu.²

Ne var ki barış sürecinin yürürlükte kalması ve anlaşmanın uygulanabilmesi için Sudan'ın elindeki imkânları etkin biçimde kullanmasının gerekliliğinin yanında yeni fon ihtiyacı da bulunuyor. Juba Anlaşması'nın Hartum'a maliyeti esasında oldukça yüksek olacağı benziyor. Anlaşma uyarınca güç ve refah paylaşımı kapsamında yıllardır marjinalleşme içerisindeki bölgelere Hartum'un kaynak ve fon aktarması gerekiyor. Ülkedeki ekonomik krizin derinliği düşünüldüğünde, gerekli fon ayırımının yapılabilmesi için çok dikkatli bir planlamaya ihtiyaç olduğu anlaşılıyor. Örneğin silahlı

grupların ordu ve güvenlik birimlerine entegre edilmesi bile devlet üzerinde ciddi bir mali yük oluşturabilecek boyutta.

Mevcut durum itibarıyla Sudan'da barışın devam etmesi siyasi istikrar kadar ekonomik istikrara da bağlı gözükmemekte. Bu nedenle Sudan'ın yatırıma açık olduğu yönündeki imajını güçlendirmesi ve yatırımcı çekebilmesi çok önemli. Bu gereklilik Türkiye-Sudan ilişkilerinin de yeni dönemde oturabileceği zemine işaret ediyor. Bu minvalde Türkiye'nin Hartum Büyükelçisi İrfan Neziroğlu son zamanlarda Türk basınına yaptığı açıklamalarda, Türk şirketleri için Sudan'daki yeni yatırım fırsatlarına ve bu yatırımların önemine dikkat çekiyor. Büyükelçinin verdiği bilgilere göre 2020 yılında Türkiye'nin Sudan'a ihracatı 2019 yılına göre %23, Sudan'ın Türkiye'ye ihracatı ise %28 artış kaydetmiş.³

Türkiye-Sudan İlişkilerinin Yeni Yol Haritası

Yakın geçmiş göz önüne alındığında Türkiye'nin Sudan ile münasebetlerinin Turgut Özal döneminde canlanma emareleri gösterdiğini söylemek mümkün. Türkiye, 1996 yılında jest olarak Hartum'a yakın bir lokasyonda 70 yataklı Kalakla Hastanesi'ni hibe etmişti. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerde asıl canlanma 2006 yılı sonrasına tekabül ediyor. Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde (2006 yılında) Sudan'ı ziyaretinin ardından hem insani hem de ekonomik ilişkilerde büyük bir sıçrama yaşandığı biliniyor. Aynı tarihlerde Hartum'da TİKA ofisi açılırken 2014 yılında da Sudan'ın Darfur bölgesinde büyük bir hastane kompleksinin faaliyete geçirilmesi söz konusu oldu.

Türkiye-Sudan ilişkilerinin stratejik bir konuma gelişi ise 2017 yılına tekabül ediyor. Katar krizinin ortaya çıkışı, Sudan'ın da içinde bulunduğu bölgede dengeleri değiştirmeye başlarken Sudan, bulunduğu konum itibarıyla jeostratejik açıdan önem kazanan ülkelerden biri oldu. Aynı yıl Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Sudan'ı ziyareti, Sudan Meclisi'ne seslenişi ve Sevakin'de tamamlanan

restorasyonların açılışlarının ardından imzalanan bir dizi anlaşma ile Sevakin Adası'nın tamamının restorasyonun yapılmasına karar verilmesi; tarım, enerji ve petrol arama gibi alanlarda çok sayıda ikili iş birliği anlaşmalarının imzalanması ve ticaret hacminin 10 milyar dolara çıkartılması gibi hedeflemeler,⁴ Sudan'ı Türkiye'nin yeni stratejik ortağı şeklinde konumlandırdı. Ne var ki bu durum Sevakin projesinin basında köpürtülerek olduğundan farklı lanse edilmesi, bir yandan Mısır, Suudi Arabistan ve BAE gibi bölge aktörlerini ürkütürken bir yandan da Türkiye-Sudan ilişkilerini sadece Kızıldeniz-Sevakin jeopolitiği ve Katar üzerinden okumaya meyletmek gibi bir hataya evrildi.

2019 yılında Sudan köklü bir dönüşüme maruz kaldığında tablo Türkiye açısından da bulanıklaşmaya başladı. Yazının girişinde de belirtildiği gibi, Türkiye-Sudan ilişkileri Ömer el-Beşir dönemindeki canlılığını şimdilik yitirmiş görünüyor. Bunun nedeni de Sudan'da yaşanan rejim değişikliğinin siyasi atmosferi birdenbire çok aktörlü hâle getirmesi. Bugün Sudan siyasi hayatının karar vericileri, askerî üyelerin yanında çok partili sivil bir görünüm arz etmekte. Tek aktöre bağlı ilişkiler 2019 yılından bu yana artık söz konusu değil. Ancak bu durum elbette ki Türkiye-Sudan ilişkilerinin stratejik önemini yitirdiği anlamına da gelmemekte. Son günlerde Sudan ve Türkiye arasında yaşanan hareketlilik de bu tespiti doğrulamakta.

Geçtiğimiz günlerde ülkemize gelen Muhammed Hamdan Dagalo'nun Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay ile görüşmesinin basına yansımaları olumlu seyrederken Ömer el-Beşir döneminde imzalanan anlaşmaların yürürlükte kalacağı ve Türkiye'nin Sudan-Etiyopya arasında arabulucu rol oynayabileceği de dile getirilen konular arasındaydı. Bu açıklama esasında Sevakin tartışmalarını yeniden gündeme getirme gibi riskler barındırmakla birlikte, Türkiye'nin Sudan için yeni bir yol haritasına ihtiyacı olduğu gerçeğini gözlemlemeli.

İlk olarak Sudan siyasetinin çok aktörlü hâle geldiği (en azından bu dönemde) ve bundan böyle tek bir odağa yaslanarak siyaset yapmanın

ciddi risklere gebe olduğu anlaşılmaktadır. Bu minvalde Türkiye'nin Sudan'daki siyasi aktörleri (hatta siyasi sürece dahil olan silahlı yapılanmaları) yakından analiz etmesi ve ilişkiler geliştirmesi gerekmektedir. Bu ilişkiler geliştirilirken de söz konusu aktörlerin Sudan halkı nazarındaki siyasi imajları ve halkla olan bağları da elbette gözden kaçırılmamalıdır.

İkincisi, Sudan'ın devlet yapısının din devletinden seküler devlete evrildiği gerçeğinin kavranmasıdır. Bu husus açıktan dile getirilmese de Juba Anlaşması'nda bu konuya yer yer değinilmektedir. Bu minvalde yeni anayasa yapım süreci başladığında din devleti/sekülerizm tartışmasının Sudan'da alevlenmesi beklenmelidir. Anlaşmanın yürürlükte kalacağı varsayımı ile hareket edildiğinde anlaşma imza tarihinden itibaren en az 39 aylık bir geçiş döneminin olacağı öngörülmektedir ki, bu da Sudan'da halk katılımlı bir seçim yapılabilmesinin en iyi ihtimalle 2024 yılı için söz konusu olduğunu göstermektedir.

Mevcut politik atmosfer dikkate alındığında Nahda Barajı sorununun ve Etiyopya ile yaşanan Faşaga sınır sorununun Sudan için önemli sorun alanlarına dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu nedenle politika oluşturma aşamalarında Sudan-Etiyopya ilişkilerinin ve Sudan-Mısır ilişkilerinin her halükarda dikkate alınması gerekmektedir. Söz konusu sorunların aşılabılmesinde Sudan'ın destek ihtiyacı daha önceki dönemlere göre oldukça fazla hissedilmektedir.

Yürürlüğe giren Juba Anlaşması'nın uygulanma sürecinin imzalanma sürecinden daha zor olacağı söylenebilir. Her ne kadar bölgesel silahlı yapıların birkaçı haricinde çoğu anlaşmaya destek vermiş olsa da anlaşmanın uygulanabilmesi ciddi bir kaynak gerektirmektedir. Bu çerçevede Darfur, Mavi Nil, Güney Kurdufan, Doğu, Merkez ve Kuzey eyaletlerinin Hartum ile normalleşme süreçlerinin gerçekleşmesi beklenmektedir ki, bu hem Sudan'da barışın sağlanması hem de bölgesel çatışmaların çözümü için olumlu bir atmosfer doğuracaktır. Bu minvalde Juba Anlaşması stratejik bir metin olarak algılanmalı

ve Türkiye'nin Sudan'da oynayabileceği roller bakımından analiz edilmelidir. Kanaatimizce Türkiye her ne kadar Juba Anlaşması'nın imza sürecinde yer almamış olsa da anlaşmanın uygulama sürecinde aktif roller üstlenebilecek konumdadır.

Son olarak Sudan'ın içinde bulunduğu durum bir eksen kaymasından ziyade içte ve dışta normalleşme süreci olarak görülmelidir. Uzun bir izolasyonun ardından Sudan, küresel siyasi ve ekonomik arenaya dönüş yapmaya çalışmaktadır. Batılı aktörlerle normalleşme yaşayan ülke, içerde de egemenlik konseyinin

ve hükümetin kırılğan yapısına rağmen bölgesel aktörlerle normalleşme arayışındadır. Elbette ki bu süreçlerin tamamının birtakım sorun ve komplikasyonlara açık olduğu gerçeği de görmezden gelinemez. Kanaatimizce bu gelişmeler bir eksen kaymasından ziyade, Sudan'ın dışarıda değişik güç odakları arasında denge politikası (*the balance of power*) sürdürmeye çalıştığı izlenimi vermektedir. Zira Etiyopya ile yaşanan baraj sorunu ve ülkede 2018 yılından bu yana devam eden ekonomik kriz nedeniyle Sudan'ın birçok alanda siyasi ve ekonomik desteğe ihtiyacının olduğu açıktır.

Sonnotlar

- ¹ Emre Gürkan Abay, "Rusya, Sudan'da donanma üssü kuracak", AA, 17.11.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-sudanda-donanma-ussu-kuracak/2046394>
- ² "Sudan Peace Agreement" Constitutionnet, <https://constitutionnet.org/vl/item/sudan-peace-agreement>
- ³ "Türk iş insanlarını Sudan'a davet etti: Önemli fırsatlar var", Star, 13.05.2021, <https://www.star.com.tr/ekonomi/turk-is-insanlarini-sudana-davet-etti-onemli-firsatlar-var-haber-1629198/>

tr/ekonomi/turk-is-insanlarini-sudana-davet-etti-onemli-firsatlar-var-haber-1629198/

- ⁴ "Tarım ve Orman Bakanı Pakdemirli: Sudan ile 10 milyar dolarlık ticaret hedefliyoruz", AA, 10.09.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/tarim-ve-orman-bakani-pakdemirli-sudan-ile-10-milyar-dolarlik-ticaret-hedefliyoruz/1250778>